

דברי פי חכם חזן

מקבץ ווארטנים נחמדים לפרשת השבוע

פרשת שמות

הָבָה נְתַחֲכֶמָה לוֹ פֶּן יִרְבֶּה (פרק א' פסוק י')

כתוב בגמ' (סוטה יא.): "שלשה היו באותה עצה: בלעם ואיוב ויתרו, בלעם שיעץ - נהרג, איוב ששתק - נידון ביסורין, יתרו שברח - זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית".

אומרים בשם ה' בית הלוי' שכאשר שאלו את איוב 'מדוע שתקת?' ענה 'וכי יכולתי להועיל אם הייתי צועק?', אולם כאשר באו עליו ייסורים החל לצעוק... שאלוהו 'למה תצעק, וכי יועיל לך לצעוק?' אך כאשר כואב צועקים, 'א"כ מדוע לא צעקת על השלכת ילדי היהודים ליאור?' (למה זה לא כאב לך ???)

וַיִּמְכְּרוּ אֶת חַיֵּיהֶם (פרק א' פסוק י"ד)

פעם שאל אחד את ר' יהונתן אייבשיץ מדוע נקוד על 'וימרו את חייהם' קדמא ואזלא (בטעמי האשכנזים) שהם טעמים של ניגון שמחה, והרי אין זו שמחה שמירו חיי אבותינו במצרים.

השיב לו ר' יהונתן, שלכאורה היה קשה מדוע ישבו רק מאתים ועשר שנים במצרים ולא ארבע מאות שנה כמו שהבטיח ה' לאברהם אבינו. אלא שקושי השעבוד השלים שנותיהם (שמו"ר ט"ו, א', וב"פה תואר" שם), ולכן נקוד ניגון של שמחה כי באמת המרו גרם להם לשמחה שיצאו קודם הזמן.

ואם תשאל, שהרי יש עוד טעמים בניגון של שמחה ומדוע דווקא קדמא ואזלא? יש לומר, כי אם תיקח מאתים ועשר מארבע מאות, נשאר מאה תשעים, והתיבות 'קדמא ואזלא' עולים בגימטריא בדיוק מאה תשעים! (וכן כתב ה"חכם צבי" בפירוש ניגון הטעמים, שהוא משום שמחמת קושי השעבוד ומירור חייהם קדמה גאולתם ונשלמו שנותיהם והלכו ממצרים).

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְמַלְאֲכֵי הָעִבְרִית... וַתִּיכְּרֶנּוּ אֶת הָאֲלָקִים (פרק א' פסוק ט"ו-י"ז)

מבואר בגמ' (סנהדרין נז): שרק בן נח מצווה על העוברים, שאף ההורג עובר במעי אימו נחשב לרוצח וחייב מיתה. משא"כ ישראל ההורג עובר אינו מתחייב.

ולפי"ז מבאר המהרש"א (בסנהדרין שם, ובסוטה יא:) כי פרעה הצטדק שנוהג ע"פ דיני התורה, לכן אמר פרעה למילדות העבריות, שהרי לכם בני"י אין חיוב על הריגת עוברים. אולם, 'ותיראן המילדות את האלוקים' כי ידעו שאף שאין חיוב איסורא מיהא איכא.

וְרֵאִיתֶן עַל הָאֲבָנִים (פרק א' פסוק ט"ז)

שלוש פעמים מצינו בתורה את התיבה "ראיתם": כאן - "וראיתן על האבנים", "וראיתם את הארץ" (במדבר י"ג, י"ח), "וראיתם את כבוד ה'" (שמות ט"ז, ז').

ומרמז על כך ר' שמעלקא מניקלשבורג ע"פ מש"כ באבות (פ"ג מ"א): "הסתכל בשלושה דברים ואי אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון" וכו'.

'מאין באת?' - 'וראיתן על האבנים',
'ולאן אתה הולך?' - 'וראיתם את הארץ',
'ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון?' - 'וראיתם את כבוד ה'.'

וַיַּעַשׂ לָהֶם בְּתִים (פרק א' פסוק כ"א)

ה"לב שמחה" אמר ע"כ בדרך צחות כי עשה להם בתים כדי למעט את העם, והיינו שהטיל עליהם את העול של קניית בתים ודירות לילדיהם וע"י דאגות אלו ממילא יתמעטו.

וַיֵּצֵא פְרַעֲה לְכָל עַמּוֹ לְאֹמֶר כָּל הַבֶּן הַיְלֹוֹד הַיִּאֲרָה תִשְׁלִיכֶהוּ (פרק א' פסוק כ"ב)

ופירש"י: "לכל עמו - אף עליהם גזר" (סוטה יב).

אולם באונקלוס תירגם: "כָּל בְּרָא דִּיתְלִיד לִיהוּדָאִי".

ולכאורה צ"ב, שאם גזר גם על המצרים, מדוע תירגם אונקלוס שהגזירה היתה על כל הבן הילוד ליהודים?

ופירש ר' מאיר שפירא מלובלין (ב"אמרי דעת"): ונראה לומר בדרך צחות כי פרעה אף שהיה מלך אדיר ומושל בכיפה ידע היטב כי לא תהיה תפארתו על הדרך הזאת לחוקק חוקים מיוחדים על בני עם אחד בלבד להפלותם לרעה על אחרים, ולכן חקק חוקה סתם לכל עמו שהחוק הזה נוגע לכל העם בשווה, אבל אחרי הופעת החוק יצאה מלפניו 'מגילת סתרים' כעין 'תרגום' ופירוש לפקידי המלכות למען ידעו הם את אשר לפניהם כי ה'תרגום' והפירוש לחוק זה הוא 'ברא דיתליד ליהודאי', עוקצו של חוק זה מכוון אך ורק נגד היהודים לאבדם.

לשיטת ר"ת (הביאו הרא"ש, והובא בב"י סי' שס"ט ס"ק י"ד) שחובת 'דינא דמלכותא דינא' נאמרה רק כאשר משווה המלכות את גזרותיה על כל בני המדינה, אולם כאשר הגזירות מוטלות רק על חלק מבני המדינה אין חובת 'דינא דמלכותא'.

לפי"ז מסביר הגאון העל ה'קצות החושן' (שיום פטירתו ב-י"ט בטבת תקע"ג) את ויכוח המיילדות עם פרעה, שפרעה טען כלפי המיילדות כי גזירתו היתה כ'מלך מצרים' ומכיון שכך הרי זו גזירת המלכות ועליהן להשמע לגזירה מדינא דמלכותא, ולפיכך בא אליהן בטענה: "מְדוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדְּבָר הַזֶּה" (א', י"ח). על כך השיבו לו: "כִּי לֹא כַּנְּשִׂים הַמְצַרִּית הָעֵבֶרִית" (שם, י"ט), כלומר שאין גזירתך משווה את כל בני המדינה כיון שהיא מוטלת רק על הנשים העבריות, ובאופן זה אין לנו חובה לציית מצד 'דינא דמלכותא'. לכן מיד "נִיצְוּ פְּרָעָה לְכָל עַמּוֹ", ודרשו חז"ל שאף על עמו גזר, כדי להשוות את כל בני המדינה ואז יוכרחו לקיים גזירתו.

וּתְקַרְא שְׁמוֹ מִשֵּׁה (פרק ב' פסוק י')

ה"חתם סופר" נשאל מדוע אצל כל גדולי ישראל מקדימים התואר לפני השם - 'רבי פלוני', ואילו אצל משה רבינו מקדימים את השם לתואר - 'משה רבינו'?

ענה החת"ס, כל גדולי ישראל באה גדולתם מכח התורה שלמדו, על כן מכנים אותם 'גאון פלוני' וכדו', אולם משה רבינו נתגדל קודם למתן תורה, ורק לאחר שנהיה 'משה' קיבל את התואר 'רבינו' על שם התורה שלמד ולימד.

וּלְכַהֵן מִדֵּין שְׁבַע בְּנוֹת (פרק ב' פסוק ט"ז)

איש אחד בא להתאונן לפני האדמו"ר מאלכסנדר ר' ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר זצוק"ל בעל "ישמח ישראל" שהוא צריך לחתן את בתו ואין לו עצה אחרת רק לפשוט את הרגל ולהעביר את עסקו על שם אחר.

ענה לו האדמו"ר: עכשיו נתברר לי קושיא עצומה אשר תמיד היה לפלא בעיניי, מדוע לכהן מדין היו בדיוק שבע בנות וגם שבע שמות כפירוש רש"י? אלא שעכשיו התברר לי הדבר כי בכל פעם שהשיא את אחת מבנותיו שינה את שמו. (וכך גם היה יכול ללוות על שם אחר...)

וַיֵּאָנְחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֵבֶדָה (פרק ב' פסוק כ"ג)

אמרו חז"ל (שמו"ר א', ל"ד): ויאנחו בני ישראל, למה נתאנחו, לפי שאמרו חרטומי מצרים 'אין לך רפואה אם לא נשחט מקטני ישראל ק"נ בערב וק"נ בבוקר', ורחץ בדמיהם ב' פעמים ביום, כיון ששמעו ישראל גזירה קשה התחילו מתאנחים וקוננים.

ואמרו חז"ל (רש"י בסנהדרין קא): שהראה הקב"ה למשה שאותם תינוקות עתידים להיות רשעים גמורים.

ורמז ע"ז החיד"א (חומת אנך פרשת שמות אות ט') בדרך צחות והלצה את מאמר חז"ל (אבות ד', כ'): "אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו", כלומר, אל תסתכל בק"נ ק"ג התינוקות, אלא במה שיש בו - שנפשם לא מטהרה ויהיו רשעים.

והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל (פרק ג' פסוק ב')

האדמו"ר ר' משה מרדכי מלעלוב זצ"ל (נלב"ע כ"ד בטבת תשמ"ז) אמר כי יכול האדם להתלהב ולבעור באש קודש בעבודת השי"ת אך צריך לראות ולהשגיח שלא יפריע לאחרים ע"י עבודתו ולא יהיה זאת על חשבון אחרים. וזהו 'בוער באש' אבל 'הסנה איננו אוכל', שאינו שורף ומזיק לאף אחד על ידי התלהבותו.

לא איש דברים אנכי גם מתמול גם משלשם (פרק ד' פסוק י')

פירש ה"כתב סופר", יש לך אדם שאינו איש דברים אך אם הוא מתכוון כראוי יום או יומיים מקודם הוא מסוגל לשאת נאום. לפיכך אמר משה רבינו 'לא איש דברים אנכי', ואפילו הכנה מתמול שלשום אינה מועילה אצלי...

תבן אין נתן לעבדיך ולבנים אמרים לנו עשו (פרק ה' פסוק ט"ז)

הרבי ר' מאיר מפרימישלאן היה אומר בדרך צחות: 'תבן אין נתן לעבדיך' - תבונה לא נתת לעבדיך למען נבין מעצמנו כיצד לעובדך, ואילו 'ולבנים' - שערות השיבה הלבנות בשנות הזקנה, 'אומרות לנו: עשו!' - שיש לעשות ולפעול משהו בעולם הזה.

מפרש על הפרשה

כתב ב"מושב זקנים" לבעלי התוספות (א', י"ז) ששפרה ופועה נתגיירו ועשו כדן היהודים. וכן כתב במדרש תדשא (פרק כ"א) והביאו בילקוט שמעוני (יהושע סוף אות ט') ששפרה ופועה היו בין הנשים שהיו חסידות גיורות מן הגויים. וכן כתב האברבנאל ששפרה ופועה לא היו עבריות והיו מצריות.

כתב בספר ציוני (ב', ב') וכן הביאו בילקוט ראובני: "משה רבינו ע"ה נברא בצלם דמות אשה".

כתב ביערות דבש (חלק ב' דרוש ט') שיוכבד "חזרה לנעוריה והיתה בתולה כמקודם ונולד ממנה משה והרי הוא פטר רחם קודש לה". (והיינו שמשה היה נחשב בכור)

כתב בילקוט דוד וכן הביאו במדרש תלפיות (ענף חוני המעגל) וכן כתב הש"ך עה"ת (ב', ו'): "בתיה בת פרעה וציפורת בת יתרו היו שתי אחיו תאומות ונולדו עם משה".

"נער בוכה" (ב', ו'), כתב בעל הטורים: "זה אהרן שהניחתו אצל התיבה".

כתבו התוספות (סוטה יב): שמשה היה הראשון שהושלך ליאור, וממילא הוא היה גם האחרון כיון שאחרי שהוא הושלך כבר פסקה הגזירה ולא הושלכו עוד תינוקות (כמבואר בגמ' שם).

שבת שלום ומבורך. כל טוב ובשורות טובות!

העלון מוקדש להצלת התורמים ברוחניות ובגשמיות. שיזכו לשפע, בריאות ופרנסה

שדכנית לבחורי ישיבה ובנות סמינר ספרדים. לפרטים: 054-8455801

לעילוי נשמת מרן רשכבה"ג הראשל"צ הרב עובדיה יוסף צוק"ל בן גורג'יה נלב"ע ג' במרחשוון ה'תשע"ד

לעילוי נשמת הבחור יהודה ז"ל בן ר' אברהם ישעיהו שליט"א נלב"ע אור לב' במרחשוון ה'תשע"ט

